

Töltési Imre 80 éves

A Honismereti Szövetség elnöksége ez év április 22-én kibővített, ünnepi ülésén köszöntötte nyolcadik születésnapja alkalmából *Töltési Imrét*, az egykori Honismereti Bizottság titkárát, a honismereti mozgalom megalapozóját, s mindmáig tevékeny segítőtjét. Az elnökség nevében Kanyar József, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnöke köszöntötte az ünnepeltet, az egykori munkatársak nevében pedig Timaffy László emlékezett vissza a mozgalom kezdeteire, s azokra, akikkel együtt kezdtek a munkát, de már nincsenek közöttünk. Szikossy Ferenc, a Szövetség elnökségének tagja írásban üdvözölte Töltési Imrét.

A Honismeret Szerkesztőbizottsága is tisztelettel és szeretettel köszönti a lap egykori felelős szerkesztőjét, s kívánunk Imre bácsinak, Imre bátyáknak jó egészséget, békés családi életet, s hosszú, alkotó esztendőket.

Kedves Töltési Imre, kedves Barátom!

Szeretnék törleszteni valamit abból, hogy 10 évvel ezelőtt Kaposváron, a 70. születésnapomon köszöntöttél. A honismereti mozgalomban szép csengésű, református nevedet és munkádat én azoktól az esztendőktől ismerem, amikor a honismereti munka marsallbotját először a kezébe fogtad. Ekkor hívtál Lellére, hogy beszéljessünk a honismereti mozgalom jövőjéről. Én akkor még Somogy archívumában szolgáltam, amelyik – képletesen szólva – kinyitotta minden ablakát, hogy azokon keresztül a szülőföld százados iratairól készülő helytörténeti olvasókönyvemen keresztül népünk, és iskoláink tanulóinak a kezébe kerüljenek. Én mindig a szülőföld történetét tartottam a honismereti mozgalom „anya nyelvének”. Ekkor kezdett értelmet nyerni hazánkban a honismereti munka, hogy készülő helytörténeti olvasókönyvei által a tanuló ifjúság, a történelmet oktató tanárok és a honismereti szakemberek összeállítsák belőlük a szülőföld vonzó példatárát. A megye pedig a levéltárban folyó munkával – s Honismereti Bizottságával egyetértésben – az ország egyik honismereti bázismegyéjévé alakult, hódító útjára küldve a somogyi iskolák helytörténeti breviáriumát: a Harminc nemzedék vallomását Somogyról, amelynek eredeti anyagát azóta már két hatalmas kötetre tágitotta 1966-tól 1993-ig a megye.

Ekkor még – neved után – kálvinista szakembernek tartottalak, olyan elszánt embernek, aki protestáns szellemisséggel akarsz a nemzet ügyeinek a szolgálatába állni. Ezért is hívtál találkozóra Lellére, mivel hallottad híremet honismereti-levéltári tudományos munkámról, amelynek eredményeit szeretted volna országos példává emelni.

Melyek voltak munkáink modellértékei: a helytörténeti olvasókönyv, az iskolai történelemtanítás magasabb szintre emelése, tudományos adattárak készítése, általuk a mozgalom munkájának tudományos színvonalra emelése, a hazai közgyűjtemények gazdagítása, a honismereti pályázatok és gyűjtemények begyűjtése, a tudományos publikációk, kiadványok, honismereti folyóiratok, község és várostörténeti munkák elkészítése és szerkesztése, s mindezek felett az a törekvése a mozgalom vezetőinek, hogy részére katedrát létesítsünk egyeteminken és főiskoláinkon, ami végül is a zsámbéki szép kezdemény ellenére sem valósulhatott meg.

Mozgalmunk azonban kiberebélyesedett: a nemzettudat növelésére, háborús hőseink, temetőink, dűlőink, műemlékeink védelmére, haza néprajztudományunk adatgyűjtő tevékenységére, s anyanyelvünk óvására, országos pályázatok, adattárak, szociológiai tesztek elkészítésére, településeink fényképeinek gyűjtésére, a közösségek történelmének a feltárására, a honismereti munkák regionális vetületének a kutatására. Szép és felemelő volt

ez a munka számunkra, mivel jómagam is a magyar levéltárakat a honismereti mozgalom fellegráinak tekintetem a múzeumokkal és a könyvtárakkal egyetemben, a honismeret-történelem katedráinak.

Az Országos Bizottság sokszínű munkájában nagyon sok területen dolgoztál, s láthattuk alkotó tevékenységedet, amelynek összefogó ereje volt, s dinamikája. Kitűnő tehetség voltál atekintetben is, hogy a diktatúra nehéz éveiben a scillák és caribdiszek politikailag veszélyes labirintusaiban is tudtak vezetni országszerte a mozgalmat, amelynek szerteágazó munkáját – velem együtt – nemzeti tudatunk környezetvédelmének tartottad. Nem volt olyan szervezete az országnak, amelynek ne támogattad volna a munkáját, amelyben az évente megrendezett Honismereti Akadémiák a hazai kulturális politika jeles és kiemelkedő intézményei voltak. De nem volt olyan tennivaló a hazában, ha azok a nemzet művelődését erősítették, hogy a mozgalom ne támogatta volna.

Töltési Imre 80 éves lett napjainkban. És most, korban egy esztendővel megelőzve, megengeded, hogy eszmei fegyvertársként és jó barátként szép öregséget, jó egészséget, harmonikus családi életet, s még mindig sok hasznos energiát kívánhassak számodra, hogy a mozgalom Bél Mátyás díjasként tovább tudd támogatni szövetségünk felemelően szép, s nemzetgyarapító munkáját! Isten éltsen erőben, egészségben Imrém és Imrénk – a hazai honismereti gyülekezet minden tagjának a nevében.

Kanyar József

Dombóvár első várának feltárása

1996 nyarán ismét megkezdődtek az ásátások az ún. *Szigeterdőben*, ahol egy Árpád-kori földvár és lakótorony maradványait rejtja a föld. A feltárás vezetője Miklós Zsuzsa régész az MTA Régészeti Intézetének munkatársa. A munkába 7 fő középiskolás, illetve egyetemista diák is besegített. A költségekhez (szállás, étkezés) a város is hozzájárult.

Mint azt a munkálatok irányítója elmondta 1969 óta védett a terület. Dr. Szőke Sándor Dombóvár című monográfiájában (1971) olvashatjuk a következőket: „Rosner Gyula muzeológus 1968-ban végzett itt kutatást, és megtalálta az eredeti épületek falmaradványait és kőpadozatát. A feltárással együtt sok Árpád-kori eszköz maradványa került a felszínre. Edénytöredékek, vaskés, vaslándzsák, sarlótöredék, kőmozsár maradványa stb.” Majd 1978-ban Soproni Sándor is végzett kutatásokat a területen. Ő adta át az ásátások anyagát Miklós Zsuzsának, aki évek óta foglalkozik a tolnai földvárak kutatásával.

Elmondta többek között, hogy a bronzkortól lakott volt a hely a kerámiatöredékek meghatározása folyamatos. Viszont a vár nem jellemző sem az őskori, sem a X-XI. századi várakra. Inkább a későbbi középkori várakra hasonlít formájában és méretében is. Az előkerült kerámiatöredékek is ezt támasztják alá. Az egyik fal mentén találtak egy félig ép fazekat is, mely minden bizonnyal Árpád-kori. Ezenkívül előkerült egy ezüst dénár is, mely IV. Béla király korából származik.

„Az erődítmény tehát Árpád-kori a XIII. századi kisvárra jellemző 15-20 méter védett átmérővel. Az erőd belsejében 1-2 méter átmérőjű torony is megtalálható. Ez a lakótorony többszintes lehetett. Körülötte megtaláltuk a gazdasági épületek maradványait is. Ez a kis földvár egy nemesi család védelmét szolgálta, mely egy-két hónap alatt elkészült” – mondta Miklós Zsuzsa régész.

Újdonságnak számít, hogy találtak a padlószint alatt egy gabonavermet, mely az ún. kis várakban még nem került elő. Ennek alakja a körtére emlékeztet. A várhoz kút és ciszterna is tartozott.

Ezt a helyet a mai napig is *Szigeterdőnek* hívják. Tehát egy szigetről van szó, melyet a Kapos folyó és annak mocsarai vettek körül. Miklós Zsuzsa elmondta még, hogy faluhely-településnek is kellene lennie a közelben, de eddig még nem került elő. A vár belső mérete 5,2x5,2

méter, a külső pedig 10,1x10,1 méter területű, feltűnően vastag (2 m) széles falakkal. A várat árok és védősánc vette körül. Palánk, téglá, vagy kőfal a peremen nem található meg. Ha volt lepusztult, de nyomait nem találták meg. Miklós Zsuzsa elmondta még, hogy tolnai viszonylatban is a vár nagyon jó állapotban megmaradt. Ez köszönhető annak, hogy mindvégig bozótos erdő volt. Jelenleg pedig a park szélét képezi.

Mint azt dr. Szőke Sándor monográfiájában is olvashatjuk, szintén a Kapos mentén látható várfal-maradványok (*Gólyavár*) bizonyítják, hogy Dombóváron az évszázadok folyamán két vár létezett. A rendelkezésre álló okmányok szerint ez utóbbi későbbi keltezésű. Tehát az összes Dombóvárral és környékével kapcsolatos oklevelet újra át kell nézni, és ha találnak a kis földvára vonatkozót, akkor minden bizonnyal előrébb leszünk.

Mint azt Miklós Zsuzsától megtudtam környékünkön elég szép számban voltak hasonló várak: Kaposszekcső (XIII. sz.), Döbrököz (Szarvasdpuszta közelében, XIII–XIV. sz.), Dalmand (XIV–XV. sz.), Szakcs (szintén Árpád-kori), Daruvár (XIV. sz.)

1997-ben folytatni szeretnénk a feltárásokat, ha mindezt az anyagiak is lehetővé teszik. Ugyan a város a teljes feltáráshoz ezidáig nem ígért segítséget, pedig véleményem szerint érdemes lenne a kis várat feltárni és az érdeklődőknek bemutatni. Annál is inkább, mert idegenforgalmi szempontból is nagyon jó helyen van a vár. Köztudott, hogy a szentendrei park n helyezkedik el, ahol nagy magyarjainkat ábrázoló szoborcsoport is megtekinthető. A másik szempont az, hogy Dombóvár városnak kevés a műemléke és mindössze egy kis magánmúzeuma van.

Ezen kívül – mint városvédő – természetesen szükségesnek tartanám a másik vár romjainak állagmegóvását is, hogy az utókor is megismerhesse e város értékeit.

Bodó Imre

Magyarországi ruszinok kulturális találkozója

Egy lélekszámában nem, de emberi tartásában annál jelentősebb kisebbség – a magyarországi ruszinság – igen fontos eseményhez érkezett 1997. január 25-én, Mucsonyban. Ez az észak-Borsodban fekvő kisközség adott otthon egy ruszinság számára igen fontos könyv bemutatójának a falu kultúrházában.

A könyv a bácskerezstúri származású, Kazincbarcikán élő ruszin nemzetiségű újságíró Zsíros Miron műve. Miron végigjárta a borsodi ruszin településeket, valamint a görög katolikus parókiákat. Látszatra könnyed beszélgetések keretében, de mégis sok munkával, igényesen megírt útleírást adott az olvasó kezébe, *Zsiva Hornica (Élő Felföld)* címmel, eredeti fotókkal, vonzó formában, rengeteg információval. A könyvet dr. Udvari István egyetemi magántanár méltatta, s ezt követően dedikálta művét a szerző az érdeklődők népes táborának.

Mucsonyban ezen a napon múzeumot is nyitottak. Ebben a rendezvénysorozatban dr. Kárpáti László miskolci muzeológus, művészettörténész, keleti egyházkutató vette számba – magyar hatást is tükröző – ruszin szerszámokat, eszközöket, hímzéseket, dísztárgyakat, amiket összegyűjtöttek a lelkes adományozóktól a múzeum létrehozói. Nagy segítséget nyújtott ebben a munkában a miskolci Herman Ottó Múzeum.

Természetesen nem maradhatott el a helyi pávakör ruszin dalcsokra sem, amit a fellépők eredeti népviseletben adtak elő.

Jánosi András

Az Abonyi Múzeum Baráti Körének díszzászlója

Érdeklődéssel olvastuk a Honismeret első számában Dankó Imre professzor úr cikkét a Múzeum Baráti Körökről. Ez indított e néhány sor megírására. Mi, az abonyi Falumúzeum szervezte Baráti Kört 1986. október 26-án hívtuk életre, mely tíz év alatt múzeumunk támasza, pártfogója volt és maradt. A 38 alapító taggal induló bejegyzett szervezet ma 137 tagot számlál, tagdíjat fizet, költségvetéssel rendelkezik, s nyolc tagú vezetősége van. Március tizenötödikén, nemzeti ünnepünkön – jubileumi közgyűlésen adtuk át az Abonyi Lajos Falumúzeum és munkatársainak ajándékát, azt a Díszzászlót és vele az alapítólevelet, melyet tíz év során nyújtott támogatásukért méltán kiérdemeltek.

A Díszzászló 80 x 120 cm-es, egyik oldalán hímzett koronás címerünk, másik oldalán középen kokárda, felette egy Kölcsey idézet kezdő sora: *Szeresd a Hazát!* A kokárda alatt:

„Az ABONYI LAJOS Falumúzeum ajándéka Baráti Körének alapítása 10 éves jubileumára 1996. X. 26.”

A Kossuth-nóta éneklése alatt vonultak zászlósaink a városháza közgyűlési termébe kísérve díszzászlónkat, melyet az egyházak vezetői: Nagy András esperes-plébános és Fábián Zoltán lelkipásztor urak áldottak meg. A zászlóanyai tisztet néhai nagytiszteletű Balogh Sándor helytörténész-lelkipásztor felesége látta el.

Felemelő volt az ünnep, új erőt adva a következő évek együttes munkájához.

Györe Pál-Acsai Ferenc

A székely népismeret nagy halottja: Molnár István

Alighogy 1996 szeptemberében lezajlottak a dr. Molnár István által szervezett székelykeresztúri múzeum fennállásának ötven éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepségek,¹ alighogy (1996) december 17-én, 86. életévét betöltő nyugalmazott múzeumigazgatót ünnepelte családja, városa és egyháza, valamint a helytörténet-, néprajz-, muzeológia tudománya, 1997. január 10-én Székelykeresztúron elhunyt, Székelykeresztúr város első múzeumalapító- és fejlesztő díszpolgára, a kiváló helytörténész, etnográfus, muzeológus.

Molnár István 1910. december 17-én született Bordoson. Középiskolába a híres-neves székelykeresztúri unitárius főgimnáziumba járt. Székelykeresztúri diák-sága óta Székelykeresztúron élt, ide tért vissza, miután a kolozsvári egyetemen 1935-ben földrajz-történelem szakos középiskolai tanári oklevelet kapott. Néprajzi képzésben csak 1942-től vett részt, amit úgy fejezett be, hogy 1948-ban néprajzi doktorátust szerzett az éppen visszatelepülés előtt álló Gunda Bélánál. Molnár István 1936-tól a székelykeresztúri unitárius gimnázium tanára volt, míg nem 1948-tól, az iskola államosítása után, a székelykeresztúri állami tanítóképző intézet tanáráként dolgozott egészen 1956-ig. Helyi ismeretei, rendkívül kiterjedt kapcsolatai, diákjai szeretete a későbbiekben nagyban elősegítették múzeumszervező, általában muzeológusi munkáját. 1946-ban hozzáfogott a székelykeresztúri múzeum megszervezéséhez. Múzeumszervező tevékenységét tíz éven át mint tanítóképző-intézeti tanár folytatta, s csak 1956-ban minősítették és muzeográfussá – ahogy Erdélyben mondják –, vagyis múzeumigazgatóvá. Mint a sajtószervezésű múzeum igazgatója működött 1976-ig, amikor is nyugdíjba ment. Nyugdíjba, de nem nyugalomba: azóta is folyamatosan dolgozott, legfőbb feladatának tekintette jegyzetei, gyűjtései, észrevételei, levelezése rendezését.

Munkásságát először is a muzeológia, a múzeumszervezés oldaláról közelítjük meg, mert úgy véljük, hogy ez a terület Molnár István életművének legjellemzőbb, legeredményesebb oldala. Ezt állapítottuk meg akkor is, amikor hatvanéves korában az *Ethnographia* hasábjain köszöntöttük.² Már egyetemi hallgató korában különös érdeklődéssel fordult a település-földrajz, az emberföldrajz, általánosabb megfogalmazásban az etnogeográfia kérdései felé. Szinte magától értetődő volt, hogy mint hihetetlen gazdasági-, társadalmi- és kulturális helyismerettel és nagy, kifinomult, hogy ne mondjuk „iskolázott” gyűjtőkészséggel megáldott gimnáziumi tanár azonnal felfigyelt a gimnázium idős rajztanára, Nagy Lajos iskolai népművészeti gyűjtésére és azt kiszélesítve széleskörű, általános muzeológiai célú gyűjtőtevékenységbe fogott. Kezdetből fogva egy önálló helyi, de azért Székelykeresztúr tágabb környezetére is ható múzeum, valóságos közgyűjtemény létesítésének terve foglalkoztatta. A gyűjtőtevékenység beindításához a legjobb példát a terepmunkát, végeredményében a néprajzi gyűjtő tevékenységet mindenek fölé helyező Gunda Béla szolgáltatta. Ilyen formán Molnár István nem tájékozatlanul, nem alkalmi, még kevésbé dilettáns módon fogott neki a gyűjtésnek. Nagyon is szakszerűen járt el, mérte fel a lehetőségeket, találta meg segítőtársait, elsősorban tanítványaiban, és azok szüleiben, és nem kevésbé a Székelyföld nyugati peremvidéke, az „unitárius szentföld”-nek is emlegetett Nyikó- és Homoródmente papjaiban, tanítóiban és egyéb értelmiségeiben. Molnár Istvánnak mindenki a segítőtársa volt, mindenki lelkesedett a székelykeresztúri múzeum eszméjéért és meg is tett érte minden

¹ Szatmári László: A legfontosabb a tájjelleg hangsúlyozása. Ötvenéves a székelykeresztúri múzeum. Interjú Dr. Molnár Istvánnal. Hargita Népe, 1996. szeptember 20. 4. old.

² Dankó Imre: A hatvanéves Molnár István köszöntése. *Ethnographia*, LXXXIII. 1972. 544-550. old.

tőle telhető. Ugyanakkor a lehető legszorosabb kapcsolatokat igyekezett kiépíteni egyrészt az erdélyi, illetve a romániai, másrészt az „anyaországi” és „nem anyaországi”, hanem tágabb európai intézményekkel, prominens személyiségekkel, legfőbbképpen muzeológusokkal, történészekkel, régészekkel, néprajzosokkal, neves gyűjtőkkel, ismert kutatókkal. Minden kapcsolatát a múzeumlétesítés érdekébe állította. Nagyon fontosnak tartotta, hogy ne csak a szakembereket, de a nagyközönséget is folyamatosan tájékoztassa munkájáról, a helytörténeti-néprajzi gyűjtés fontosságáról, eredményeiről. Ennek érdekében számos cikket, módszertani útmutatást is írt és jelentetett meg, illetőleg számtalan előadást, megbeszélést tartott. Az íranta és munkája iránt megmutatkozott érdeklődést azzal hálálta meg, hogy odaadón segített minden hozzáforduló érdeklődőn, kutaton, gyűjtőn, muzeológuson. Ugyanakkor szívesen kért másoktól segítséget, útbaigazítást s igyekezett azokat fel is használni, gyümölcsöztetni, megvalósítani. Különösen múzeumszervező munkájában fordított nagy figyelmet a legkorszerűbb muzeológiai elvekre és állította maga elé példaként napjaink legfejlettebb muzeológiai gyakorlatát. S tette mindezt rendkívül szerény körülmények és olykor meg nem értésből következő akadémikuskodás között. Múzeumszervező tevékenységére hamar felfigyeltek mind odahaza, mind külföldön, például nálunk, Magyarországon is. Többek között éppen e sorok írója foglalkozott a születőfélben lévő székelykeresztúri múzeum már akkor meglévő, megmutatkozó erényeivel, előre mutató tendenciáival.³ Ezek közül csak egyet említünk. Molnár István a nagy kiterjedésű, hosszan elnyúló múzeumudvart körülvevő házfalak elé több mindent, köztük egy széles, cseréppel fedett tornácot is építtetett. Itt helyezte el egyszerre kiállításra is szántan, de a raktározási feladatok megoldásaként is azokat a nagy, helyigényes, főleg fából készült „népi” szerszámokat, gépeket, sajátos eszközöket, amelyeket a székely parasztmesterek maguk csináltak és használtak nehéz (főleg ipari jellegű) munkáik megkönnyítésére. Egyfajta szabadtéri néprajzi és egyben technikatörténeti múzeum lett ez a kezdeményezése, aminek folytatását, összehasonlíthatatlanul jobb körülmények között Romániában Nagyszébenben láthattuk, Magyarországon pedig a mátészalkai Szatmári Múzeum „szekér-kocsi-híntó kiállítása-raktára” formájában.

Molnár István ezt a félig-meddig fedett, tehát zárt múzeumi egységet eleve egy „szabadtéri néprajzi részleg” keretei között képzelte el felállítani. Így írt erről a múzeumot ismertető nagyszerű leporellóban: „1957-ben megkezdődött a szabadtéri néprajzi részleg szervezése egy jellegzetes nyikómenti, kecseti ház és más népi építészeti alkotások betelepítésével. 1961-1964 években felépült a népi ipari szerkezetek gyűjteményének kiállítási csarnoka. Ehhez, közvetlen folytatásként kapcsolva, egy hargitai vízfűrész épülete szerkezetével együtt szabadtéri elhelyezésben állítódott ki. Ez a gyűjtemény 1971-ben kiegészítődött néhány olyan gépi vagy ipari szerkezet kiállításával, amelyek főképpen a földműves nép szabad eleji termelési igényeit szolgálták.”⁴

Nem csoda, ha első írásai közt sok a gyűjtéssel, a múzeumlétesítéssel foglalkozó munka, gyakorlati útmutató. 1957-ben a marosvásárhelyi Művészet című folyóiratban Útmutató néprajzi gyűjtéshez címmel önálló rovata is volt, melynek legtöbb darabját ő írta. Így például a januári számban Hogyan gyűjtsünk néprajzi tárgyakat? címmel jelentette meg általános, összefoglaló jellegű cikkét.⁵ A márciusi számban már a tematikus gyűjtés körébe vágó tanácsokat adott a gyűjtőgető és zsákmányoló gazdálkodás tárgyi emlékeinek gyűjtéséhez.⁶ Az augusztusi számban közreadott útmutatója ugyancsak gyűjtő jellegű volt és több tárgykörrel foglalkozott, az állattenyésztés, a teherhordás, a közlekedés és híradás területén végzendő gyűjtőmunka módszeréről szólt.⁷ Novemberben egy ugyancsak nagy terület néprajzi emlékeinek a gyűjtésére adott tanácsokat A népi építkezés, lakberendezés múzeumi anyagának

³ Dankó Imre: Értékes és gyűjtemény és kiállítás a székelykeresztúri rajoni múzeumban. Múzeumi Körlevél (Pécs) 1967. 1. szám. 61-64. old.

⁴ Molnár István, Ughy István, Molnár Kálmán: Hargita Megye Székelykeresztúri Múzeum. 12 lapos leporelló. Én.

⁵ Molnár István: Útmutató néprajzi gyűjtéshez. Hogyan gyűjtsük a néprajzi tárgyakat? Művészet, 1957. január.

⁶ Molnár István: Útmutató néprajzi gyűjtéshez. A gyűjtőgető és zsákmányoló gazdálkodás tárgyi emlékeinek gyűjtése. Művészet, 1957. március.

⁷ Molnár István: Útmutató néprajzi gyűjtéshez. Az állattenyésztés, teherhordás, közlekedés, híradás anyagának gyűjtése. Művészet, 1957. augusztus.

gyűjtésével kapcsolatos szempontok és teendők címmel.⁸ Molnár István ekkor telepítette át a székelykeresztúri múzeum udvarára és rendezte is be a XVIII. századvégi kecsetekisfaludi székely házat. A kecseti ház áttelepítésénél, felépítésénél és berendezésénél nyilvánvalóan magyar példák is – Palóc ház Balassagyarmaton, Bakonyi ház Veszprémben – álltak előtte. Bár tudomásunk van róla, hogy kereste a romániai hasonló házmúzeumokat is és, hogy behatóan tanulmányozta a bukaresti nagyhirű Falumúzeum építményeit, berendezési megoldásait is.

Az említett cikkek tartalmát, valamint más idevonatkozó gyűjtéseit, gondolatait 1976-ban a Népismereti Dolgozatokban Tájékoztató a néprajzi tárgyak gyűjtéséhez címmel terjedelmesebb közleményében összegezte.⁹

Molnár Istvánt, mint etnográfust tartja számon a tudományosság, pedig tudományos tevékenysége, gyűjtő-, kutató- és feldolgozó munkája sokkal gazdagabb, szélesebb körű, minthogy az etnográfia, ne is mondjuk, hogy a tárgyi néprajz, azaz az anyagi kultúra vizsgálatára szorított volna. A magunk részéről leginkább úgy határoznánk meg tudományos tevékenységét, hogy az a legszélesebb körben értelmezett komplex helytörténetre, a komplex helytörténet kutatására és feldolgozására vonatkozott. Még azt is hozzátehetnénk ehhez a meghatározáshoz, hogy jó muzeológushoz illően komplex helytörténeti kutatásainak és feldolgozásainak a lehető legszorosabb volt a kapcsolata a tárgyi valósággal, a tárgyak konkrét valóságával, az anyaggal, a technológiával. Nem kalandozott el ismeretlen, még senki által be nem járt, ködös területekre, nem épített elméleteket, nem vitázott a látásmód, a felfogás szubjektivitásával, egyedül a tárgy, a tárgy anyaga, készítési módja, funkciója, története, a használatához fűződő nyomon követhető, történetileg igazolható folklórelemek érdekelték. Ma leginkább azt mondhatnánk el róla, hogy a *történeti néprajz* híve volt. Mint komplex helytörténész behatóan tudott táji- és történeti egységben foglalkozni a geológia-, a flóra- és a fauna, az éghajlati viszonyok, a régészet, a művelődéstörténet (benne a művészettörténet, az irodalomtörténet, a műemlékvédelem, a társadalmi meghatározottság, az iskolatörténet stb.), a néprajz (minden ágának: tárgyi néprajz, folklór, társadalomnéprajz, népművészet stb.) területeivel.

Széleskörű érdeklődésére, kutató-gyűjtőmunkájára s egyben tudományos tevékenységének a múzeumhoz, a múzeumi gyűjtéshez való rendkívül erős kötődésére példának a székelykeresztúri múzeumban lévő két XVIII. századi versgyűjtemény történetét hozzuk föl. Igazi egyszemélyes múzeum volt az övé. Ahogy azt jól mutatja az a bevezető is, amelyet Kocziány László írt a Székelykeresztúri Múzeumba „bekerült” két XVIII. századi énekeskönyv szemelvényes közlése elé: „A két énekeskönyv a felszabadulásunk után szervezett székelykeresztúri rajoni múzeum tulajdonában van. A múzeum kéziratos anyagának gyűjtése 1947-től 1953-ig tartott Molnár István igazgató vezetésével... Bathó Mihály énekeskönyve a múzeum adatai szerint Homoródszentpálról, a ma is ott élő Bathó-családtól került a múzeum birtokába.”¹⁰ Vagyis Molnár István gyűjtötte és felismerve értékét, jelentőségét gondoskodott róla, hogy felhívja rá a nálánál illetékesebbek figyelmét, például esetünkben a Klanciczay Tiborét.¹¹ De folytassuk megkezdett idézetünket és lássuk hogyan és honnan került a másik, a Czombó Mózes énekeskönyve a székelykeresztúri múzeumba. Érdekes, hogy bár az irodalomtörténészek, maga Kocziány is, ezt tartja az értékesebbnek, az egész XVIII. századi verseskönyvek egyik leggazdagabbjának, a kötet múzeumba kerülésének körülményeiről nagyon röviden és nagyon keveset szól: „A második

⁸ Molnár István: Útmutató néprajzi gyűjtéshez. A népi építkezés, lakberendezés múzeumi anyagának gyűjtésével kapcsolatos szempontok és teendők. Művészet, 1957. november.

⁹ Molnár István: Tájékoztató a néprajzi tárgyak gyűjtéséhez. Népismereti Dolgozatok, 1976. 56-68. old.

¹⁰ Őszi harmat után... Szemelvények két ismeretlen XVIII. századbeli énekeskönyvből. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: Kocziány László. Haladó Hagományaink 22. Bukarest, Én. 5-11. old.; 45-132. old., 235-248 old. – Vö.: Stoll Béla: A magyar kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1565-1840). Budapest, 1963. 189. old.

¹¹ Klanciczay Tibor: Beszámoló a Román Népköztársaság könyvtáraiban végzett kutatásaimról. A MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei V.

verseskönyv a Czombó Mózes Énekeskönyve nevet viseli. A nyikómenti Kadács községből került a múzeumba.¹² Nyilván ugyancsak Molnár István gyűjtése révén.

Mindkét énekeskönyvnek nagy irodalomtörténeti és művelődéstörténeti jelentősége van, ekként foglalkoztak velük irodalomtörténészeink is.¹³ Stoll Béla tud még egy másik neves, ugyancsak a székelykeresztúri múzeumban őrzött énekeskönyvről, a Bathó István énekeskönyvről is.¹⁴ Ezeknek a verseskönyveknek a lehető legszorosabb kapcsolata van a székelykeresztúri unitárius iskolával, a XVIII. századvégi székelykeresztúri diákélettel. Erre vall egy 1767-1769-ben keletkezett, a marosvásárhelyi Teleki Könyvtárban őrzött Székelykeresztúri passionalis is, amiről Stoll Béla annyit jegyzett meg, hogy: „Székelykeresztúrról került a marosvásárhelyi Teleki Könyvtárba.”¹⁵

Mint helytörténész, történész-etnográfus környezete, a székelység, a székely falvak, városok történetével, népeletével, művelődéstörténeti kérdéseivel foglalkozott. Széleskörű ismeretsége – ami nagymértékben tanársága idejéből származott – révén sokkal könnyebben és eredményesebben tudott gyűjteni, mint sok más gyűjtő-kutató. Tudományos munkásságát legösszefogottabban a Néprajzi Lexikonban jellemezték: „Szűkebb kutatási területe a gazdálkodás ágazatai, a népi ipar- és népművészet kérdései a Székelyföldön.”¹⁶

Nagyszerű, eredeti gyűjtéseken, megfigyeléseken alapuló cikkeket, apró tanulmányokat írt például már 1937-ben a székelyudvarhelyi Székelység című újságba a didergésről,¹⁷ majd 1939-ben a szentgericei húsvéti szokásokról.¹⁸ 1947-ben a *Miscellanea Ethnographica*-ban, Gunda Béla kolozsvári folyóiratában három közleményben számolt be a Hargita nyugati részének gyűjtőgető gazdálkodásáról,¹⁹ a csertörésről,²⁰ a bükkmakk törés- és olajfacsarásról.²¹ Az Erdélyi Múzeumban jelent meg ugyanezen évben rövid, de, sokatmondó tanulmánya a szentgericei sarlókészítésről.²² 1955-ben, az akkor még Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeumnak nevezett, egykori Székely Nemzeti Múzeum Évkönyvében két tanulmánnyal is jelentkezett. Az egyik az Ivó-patak környéki népi vadfogási módokról szólt,²³ a másik pedig a gyalakutai tavaszi „csorgó újítást” ismertette.²⁴ A Néprajzi Közlemények 1957-ben közölte egyik rövid tanulmányát a középnárádmonti kacorról.²⁵ 1958-ban pedig az egyik legtöbbet idézett tanulmányát adta közre a székely lakodalmak jelképes süteményéről, a prémesről.²⁶ Ugyancsak a Néprajzi Közlemények közölte 1962-ben, az egyik legnagyobb tanulmányát a tordafalvi zászlós hajnalozó-öntöző húsvéti népi játékról.²⁷

A sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeummal, személy szerint pedig Székely Zoltán régész-igazgatóval való jó, baráti viszony, termékeny kapcsolat tette számára lehetővé, hogy a nagy hírű múzeum évkönyvében, az Aluta-ban sorozatban közölje tanulmányait. 1969-ben

¹² Őszi harmat után... Id. m. 11-134. old., 133-231. old., 248-256 old. – Vö.: Stoll B. Id. m. 558. old.

¹³ Stoll B. Id. m. 123-124. old., 282-283. old. – Vö.: Őszi harmat után... Id. m. 5-43. old.

¹⁴ Stoll B. Id. m. 330. old.

¹⁵ Stoll B. Id. m. 286. old.

¹⁶ Magyar Néprajzi Lexikon, III. Budapest, 1980. 638. old.

¹⁷ Molnár István: Didergés. Székelység, VII. 1937. 25. szám.

¹⁸ Molnár István: Húsvéti szokások Szentgericén. Maros megye. Székelység, IX. 1939. 27-28. szám.

¹⁹ Molnár István: Adatok a Hargita nyugati részének gyűjtőgető gazdálkodásához. *Miscellanea Ethnographica*, I. 1947. 49-57. old.

²⁰ Molnár István: A csernek való kéreggyűjtés, a csertörés. *Miscellanea Ethnographica*, I. 1947. 49-53. old.

²¹ Molnár István: Bükkmakk törés, olajfacsarás. *Miscellanea Ethnographica*, I. 1947. 53-57. old.

²² Molnár István: Sarlókészítés a marostordai Szentgericén. Erdélyi Múzeum, 1947. 125-128. old.

²³ Molnár István: Népi vadfogási módok az Ivó-patak környékén. (A) Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve 1955. 65-76. old.

²⁴ Molnár István: Tavaszi „csorgó újítás” Gyalakuta községben Erdőszentgyörgyi rajon. (A) Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve 1955. 77-82. old.

²⁵ Molnár István: A középnárádmonti kacor. Néprajzi Közlemények, II. 1957. 1-2. szám. 29-43. old.

²⁶ Molnár István: A székely lakodalom jelképes süteménye: a prémes. Adatok az életfa elterjedéséhez. Néprajzi Közlemények, III. 1958. 4. szám. 29-43. old.

²⁷ Molnár István: Zászlós hajnalozó-öntöző húsvéti népi játék Tordátfalván. Néprajzi Közlemények, VII. 1962. 3-17. old.

jelent meg az Aluta első kötetében Szita- és rostakéreg készítése Körösön című munkája²⁸ és a Faforgácskalap kötése a Kovászna megyei Körösön (Újabb keletű falusi kismesterség). ugyancsak a körösi népeletből merítő dolgozata.²⁹ Az Aluta 1971. évi kötetében pedig A kő feldolgozása Kézdiványban. Kovászna megye – című tanulmánya jelent meg.³⁰ A továbbiakban sem lett hűtlen az Alutához; az 1974-1975. évi kötetben, ami 1976-ban jelent meg, adta közre a Népi vadfogás a Borszéki-medencében című tanulmányát.³¹ A következő VIII-IX., 1976-77. évi kötetében pedig – ami 1978-ban jelent meg – az Adalékok Udvarhelyszék XIX. század eleji népi gyógyászatának ismeretéhez című adatgyűjteménye látott napvilágot.³² Az Aluta X-XI. kötete (1978-1979) A csernátonyi köleshántoló malom című tanulmányát publikálta.³³

Nem az Aluta közölte, tehát nem azért, hanem ezért kell itt megemlítenünk egyik, az Acta Hargitensia első számában, 1980-ban megjelent tanulmányát, mert tárgyát tekintve idekívánczok: Népi vadfogási módok a Görgényi-hegység déli övezetében című munkáját.³⁴

A Népismereti Dolgozatok 1976-ban mutatta be szép cikkét a köröspataki szalmafonásról.³⁵ Ugyancsak a Népismereti Dolgozatokban látott napvilágot a nyárádmonti szolgák és szolgáltók XIX. század eleji béréről szóló munkája.³⁶ Molnár István sokat foglalkozott a tavaszi ünnepkör szokásaival. Sok kis, ebben a tárgykorban írt cikkének, dolgozatának és hatalmas gyűjtési anyagának, jobban mondva gyűjtött anyaga egy részének az összegezéséeként 1994-ben jelentette meg A tavaszi ünnepkör szokásai az erdélyi unitáriusoknál című tanulmányát.³⁷

Molnár István a képzőművészet iránt is fogékony volt. Nemcsak a gimnázium művésztanáraival (Nagy Lajos, Márkos András stb.) tartott állandó kapcsolatot, hanem például a firtosvályjai, Gyulára szakadt József Dezső festőművész-rajztanárral is.³⁸ Nem is szólva a gimnázium egykori tanulójáról, a kevéssel ezelőtt elhunyt Szécsi András festőművészről.

A népművészet iránti érdeklődése és fogékonysága természetes volt. Fiával, az ugyancsak a székelykeresztúri múzeumban dolgozó Kálmánnal írta-állította össze Sóvidéki keresztzemesek című albumát 1971-ben.³⁹ Csontkarcolatok című albuma pedig 1975-ben jelent meg.⁴⁰ Mindkét albumát nagy elismerésben részesült, az első Halász Péter, a másodikat Gunda Béla ismertette az Ethnographiában.⁴¹

²⁸ Molnár István: Szita- és rostakéreg készítése Körösön. Aluta, I. Sepsiszentgyörgy, 1969. 291-308. old.

²⁹ Molnár István: Faforgácskalap kötése a Kovászna megyei Körösön. (Újabb keletű falusi kismesterség.) Aluta, II. Sepsiszentgyörgy, 1970. 331-366. old.

³⁰ Molnár István: A kő feldolgozása Kézdiványban. Kovászna megye. Aluta, III. Sepsiszentgyörgy, 1971. 347-377. old.

³¹ Molnár István: Népi vadfogás a Borszéki-medencében. Aluta, VI-VII. 1974-1975. Sepsiszentgyörgy, 1976. 205-234. old.

³² Molnár István: Adalék Udvarhelyszék XIX. század eleji népi gyógyászatának ismeretéhez. Aluta, VIII-IX. 1976-1977. Sepsiszentgyörgy, 1978. 317-327. old.

³³ Molnár István: A csernátoni köleshántoló malom. Aluta, X-XI. 1978-1979. Sepsiszentgyörgy, 1980. 217-231. old.

³⁴ Molnár István: Népi vadfogási módok a Görgényi-hegység déli övezetében. Acta Hargitensia, I. Hargita Megye Múzeumainak Évkönyve. Csíkszereda, 1980. 197-216. old.

³⁵ Molnár István: A köröspataki szalmafonás. Népismereti Dolgozatok, 1976. 92-96. old.

³⁶ Molnár István: Szolgák és szolgáltók bére a Nyárádmentén a XIX. század elején. Népismereti Dolgozatok, 1980. 159-174. old.

³⁷ Molnár István: Tavaszi ünnepkör az erdélyi unitáriusoknál. Vallási Néprajz 6. Debrecen, 1994. 103-138. old.

³⁸ Dankó Imre: József Dezső élete és munkássága. Meghívó a Gyulai Erkel Ferenc Múzeum József Dezső festőművész jubileumi, 1959. szeptember 1-i kiállítására. Gyula, 1959. 2-3. old. – Vö.: Dankó Imre: Márkos András és Medgyessy Ferenc Petőfi szobráról. Múzeumi Kurír 35. 1981. 40-54. old.

³⁹ Molnár István – Molnár Kálmán: Sóvidéki keresztzemesek. Csíkszereda, 1971.

⁴⁰ Molnár István: Csontkarcolatok. Csíkszereda, 1975.

⁴¹ Sóvidéki... Ismerteti: Halász Péter. Ethnographia, LXXXIII. 1972. 128. old. Csontkarcolatok... Ismerteti: Gunda Béla. Ethnographia, LXXXVII. 1976. 320. old.

Végezetre Molnár István múzeumhoz kötődő tevékenységének egyik érdekes és értékes fajtájáról, szerkesztői tevékenységéről ejtünk szót. Mégpedig az 1971-ben szerkesztett, de csak 1974-ben megjelent A Székelykeresztúri Múzeum Emlékkönyvé-ről van szó. A nagyszabású kiadványnak van egy számunkra különösen sokatmondó alcíme is: „A Székelykeresztúri Múzeum 25. évfordulója ünnepi tudományos ülészakán elhangzott tanulmányok és közlemények 1971 októberében.” Az Emlékkönyvet nem maga jegyezte egyedül, mint szerkesztő, hanem Nicolae Bucur-ral együtt. Csíkszeredán jelent meg 460 oldalon. Sajnos, bár az a „vidéki technológia, tipográfiai kivitelezés”, amivel ennél az Emlékkönyvnél is találkozhatunk, önálló, külön érdem; a gyenge tipográfia, a naiv, egy helyben topogó ruális nyomdászat, a nyomdászat semmiféle megnyilvánulása közben sem tudott felnőni a tartalomhoz. Molnár István természetesen nem csak szerkesztette ezt az emlékkönyvet, hanem írt is belé. Ebben az emlékkönyvben adta közre egyik legjobban sikerült tanulmányát: A hazai zsindefaragás térbeli-időbeli alakulásának, egykori és mai termelési sajátosságainak néhány vonása címűt.⁴² Molnár ezt, az Emlékkönyv adta lehetőséget használta fel arra is, hogy egy rövidebb bevezető cikkben összefoglalja a székelykeresztúri múzeum történetének első huszonöt évét.⁴³ Ezt az Emlékkönyvet is Gunda Béla ismertette az *Ethnographia* 1977. évfolyamában.⁴⁴

Áttekintve életművén, azt kell megállapítanunk, hogy tevékenysége középpontjában a muzeológia, elsősorban a néprajzi muzeológia állt. Ilyen irányú kiterjedt munkássága koronája a székelykeresztúri múzeum megalapítása, megszervezése; következetes és kitartó, nem különben eredményes fejlesztése volt. Így emlékeztünk meg róla hatvanéves korában, 1972-ben is.⁴⁵ Már akkor is hangsúlyozta, hogy helytörténeti-néprajzi gyűjtéseinek, kutatásainak csak kis hányadát tudta feldolgozni és a meglehetősen szűkös publikációs lehetőségek közepette megjelentetni. Molnár István is azok közé az egész életükben aktív és eredményes kutató-gyűjtőmunkát végző tudósaink közé tartozik, akik nagy, esetenként óriási, és mindenképpen felbecsülhetetlenül értékes kéziratot hagytak hátra maguk után. Az erdélyi etnográfia, muzeológia elsősorban, megtisztelő feladata, hogy Molnár István hagyatékát megmentse, feldolgozza, és amit csak lehetséges belőle, megjelentesse. Tudjuk, hogy felkérésre sokat foglalkozott egy olyan életmű-kötet összeállításával, mint amilyen a Tarisznyás Mártoné, és több más erdélyi etnográfusé is volt. A sors szerencsétlen alakulása folytán azonban ennek a könyvsorozatnak is – bízunk benne, hogy csak időlegesen – vége szakadt. Például ennek a talán már minden tekintetben kiadásra előkészített kötetnek a megjelentetése lehetne a Molnár István-i életmű megbecsülésének első állomása.

Ahogy az eddigiekből is kitetszhetett, nem nekrológot akartunk írni. Inkább valami felhívást Molnár István egyszerűsége, szerénysége mellett is – vagy éppen talán ezért – nagyszerű, értékes életműve megbecsülése, gondozása, elénk tárása érdekében. Molnár István mind múzeumalapító-szervező, mint tudományos gyűjtő-, kutató- és feldolgozó tevékenységével kitörülhetetlenül beleírta nevét a székelység történetét, néprajzát kutatók fényes névsorába. És nemcsak oda, hanem az egyetemes magyar kultúráéba is. Itt és így örizzük meg emlékezetünkben!

Dankó Imre

⁴² Molnár István és Bucur Nicolae (szerk.): A Székelykeresztúri Múzeum Emlékkönyve. A Székelykeresztúri Múzeum 25 éves évfordulója ünnepi tudományos ülészakán elhangzott tanulmányok és közlemények 1971 októberében. Csíkszereda, 1974. 460. old.

Molnár István: A hazai zsindefaragás térbeli-időbeli alakulásának egykori és mai termelési sajátosságainak néhány vonása. 327-343. old.

⁴³ Molnár István: Személyek negyedszázad történetéből. A Székelykeresztúri Múzeum Emlékkönyve. Csíkszereda, 1974. XV-XXII. old.

⁴⁴ A Székelykeresztúri Múzeum Emlékkönyve... Id. m. Ismerteti: Gunda Béla. *Ethnographia*, LXXXVII. 1977. 523-524. old.

⁴⁵ Dankó I.: A hatvanéves Molnár István köszöntése... Id. m.

Nagy Jenő emlékezete

Erdélyben 1996-ban a néprajztudomány két nagy öregjének is sírkövet állítottak. Kós Károly után immár Nagy Jenő is a Házsongárdba vitte tudásának mégoly sok titkát. Az alkotó értelmiségiek sírköveinek jelentése nem kopik meg: tartóssá teszi azt névadóik szelleme. Nagy Jenő gazdag örökséget hagyott ránk. Pedig ő is az erdélyi tudósok felemás helyzetében, stabil intézményei feltételek hiányában alkotta életművét.

Pályája még felhőtlenül indult: a debreceni egyetem nagyrabecsült nyelvészprofesszora, Csúry Bálint irányításával bontogathatta szárnyait. E nyelvészeti iskolában megtanulta, hogy szavakat nem önmagunkban, hanem a világ tükréiként érdemes vizsgálni. A szavak és dolgok módszerével végzett népnyelvi búvárkodás az emberi élet, kultúra nem sejtett gazdagságát villantotta fel előtte. Magyarvalkói kendermunkáról még egyetemi hallgatóként írott kiváló tanulmánya *koszorúzott pályamunka* jutalmat kapott, majd doktori értekezése alapjául szolgált.

A lehető legkorszerűbb képzésben részesült az Alexander von Humboldt-alapítvány ösztöndíjasaként is: a marburgi nyelvészeti intézetben a Német Nyelvatlasz, a lipcei egyetem germanisztikai tanszékén a Thüringiai Szász Tájstár szerkesztésének műhelykérdéseit, valamint a német nyelvjáráskutatás irányzatait tanulmányozhatta. Tapasztalatairól, a hazai nyelvtudomány okulására, fontos tanulmányokban számolt be.

Kolozsváron is voltak mesterei, köztük Szabó T. Attila, akitől szakmai ismeretek, és széleskörű érdeklődés mellett mindenek előtt pontosságot, fegyelmet tanult.

Érett korszakát már kanyarokban és egyenlőtlen útszakaszokban bővelkedőnek minősítette. E kanyarok felváltva, hol a magyar nyelvoktatás, és annak elvi-módszertani-gyakorlati megalapozása: tankönyvszerkesztés, továbbképzés, tudásfelmérés irányába fordították érdeklődését és munkáját, hol a felsőfokú oktatásban és kutatásban biztosítottak számára intézményes kereteket. Egy koncepció per egyik vádlottjaként, 212 nap vizsgálati fogság után kilenc hosszú éven át, 1959-1968 közt mindkettőből kizárták azzal vádolva, hogy nem szolgált a demokratikus nevelés ügyét.

Nagy Jenőt a meghurcoltatás nem törte meg: nemzedékére jellemző módon, ha nem publikálhatott is „próbált a felszínen maradni”: szabad idejében, Szabó T. Attila példájára, levéltárban cédulázott.

Kutatóként, alapképzettségének és szakterülete orientációjának megfelelően, mindenekelőtt a Kolozsvár környéki nyelvatlasz és a romániai magyar nyelvjárások atlasza munkálataiban vett részt. Mint germanistát, főleg a magyar-szász nyelvi kölcsönhatások érdekelték, de míg a téma korábbi kutatói elsősorban az élőnyelvi adatokat dolgozták fel, ő maga beszerzei, 1573-1634 közötti szász hagyatéki leltárakat elemzett. E forrásoporra már 1936-ban, Andreas Scheiner szász nyelvtudós felhívta a figyelmét. A szavak és dolgok nyelvészetét, s egyszerismind néprajzkutatót, a leltárakban foglalt javak művelődéstörténeti és társadalmi háttere is foglalkoztatta. Ez az anyag későbbi összehasonlító viseletkutatásai számára fontos adatbázisként szolgált.

Néprajzi terepkutatásait a nyelvészektől megszokott alaposággal, pontossággal végezte. Különösen sokoldalúak fiatalkori, magyarvalkói gyűjtései, melyek a vizsgált munkafolyamatokon és azok szókincsén túl fényt derítenek a valkói emberek mindennapi életére, hiedelmire, mentalitására is. 1950-1955 közt a bukaresti Művészettörténeti Intézet népművészeti kutatócsoportjának tagjaként végezhetett kalotaszegi, kászoni, torockói, Kis-Küküllő menti, szilágysági és moldvai csángó viseletkutatásait. Ám e kutatóút termékei, a Kos Károllyal és Szentimrei Judittal közösen írt népművészeti monográfiák több, mint két évtizedes késéssel jelenhettek meg.

Érett korszakában már nemcsak megfigyeli, leírja a jelenségeket, hanem történeti-földrajzi iskola képviselőjeként, azok okaira, mozgására, társadalmi beágyazottságára is mind jobban figyel.

A fejlődés eltérő szintjein álló táji viseletek együttes szemlélése, továbbá a történeti (írott és képi) forrásanyagok tüzetes szemügyre vétele hozzásegíti a viselet hosszú távú változása

folyamatainak megragadásához. Sikerül rekonstruálnia pl. a férfi posztóharisnya láb-szárvédőből nadrággá alakulásának fázisait, láncszemeit, és az átalakulást szükségessé tevő társadalomtörténeti tényezőket. E tanulmányára méltán büszke. Sikeresen kamatoztatja az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár (SZT) szócikkeit több más ruhadarab (a *frískó* néven megőrzött farazia, a *mente*, a *dolmány*, a *felső*) hazai viselettörténeti helyzetének, formai jellemzőinek, társadalmi, interetnikai vonatkozásainak és etnológiai kapcsolatainak feltárásában. Összehasonlító kutatásaiban a már említett szász hagyatéki leltárak is segítik. A nyelvi és történeti adatokból kirajzolódik az átvétel iránya és társadalmi meghatározottsága. Kutatásai tanulságait elméleti tanulmányokban is megfogalmazza: kifejti az interetnikus kölcsönhatások, a hagyomány és újítás kérdésével, a társadalmi tényezők viselettörténeti szerepével kapcsolatos megállapításait.

E korszaka néprajzi tanulmányai elsősorban az SZT szerkesztésében tanúsított önfeláldozó munkája kárpótlásai, gyümölcsei. 1977-ben sorra kerülő nyugdíjazásától kezdve ugyanis a minden társadalomtudományban érdekelt kutató számára oly fontos SZT szócikkeinek német nyelvű értelmezője, a II. kötettől szerkesztője, és Szabó T. Attila elhunya óta egyik irányítója.

Nagy Jenő néprajzkutatói munkássága, életútja „kanyarai” ellenére is, magas minőségi szintet képviselő szerves egésznek alkotott. Példa arra, hogy a rokon diszciplína kínálta szempontok és módszerek az értelmes, figyelmes, fegyelmezett és következetes kutató kezén a néprajztudomány és kultúrtörténet számára is nyitnak messzemenően gyümölcsöztesíthető perspektívát.

Tudományos munkássága elismeréseként a Finnugor Társaság, a Magyar Néprajzi Társaság, az Erdélyi Múzeum Egyesület tiszteleti tagjává, a Nyelvtudományi Társaság pedig választmányi tagjává választotta.

Nagy Jenő, életművével, a köveknél is tartósabb emléket állított magának.

Gazda Klára

Nagy Jenő dedikál. Alsócsernáton, 1982.
(Erőss J. Péter felvétele)

